

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLİMLER ALANINDA UYGULANMAKTA OLAN YÜKSEK LİSANS PROGRAMLARININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Prof. Dr. Orhan ŞENER*

Araş. Gör. Abdülkadir IŞIK**

GİRİŞ

Bilindiği gibi, son yıllarda üniversite ve öğrenci sayısındaki hızlı artışa karşın, öğretim üyelerinin kalitesi ve kantitesi yönünden ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Şöyle ki, üniversitelerin kitlesel eğitim yapan birer bürokratik kuruluş haline gelmeleri, keyfi uygulamalara yol açarken; ayrıca hem lisans ve hem de yüksek lisans programlarının kalitesi son derece düşmüş bulunmaktadır. Bu olumsuz gelişmelerin ülkenin geleceği yönünden taşıdığı potansiyel bir tehlike nedeniyle, şimdiden ivedi önlemlerin alınması gerekmektedir. Ancak, ülke kaynaklarının daha rasyonel kullanılarak, eğitim hizmetlerinde kalitenin önemli ölçüde artırılabilceğini düşünerek, özellikle yüksek lisans programlarında yapılacak iyileştirmelerle, lisans programlarının da kalitesinin yükseltilebileceğini düşünmekteyiz.

Bu amaçla, aşağıdaki çalışmamızda kamu ekonomisinin özel ve sosyal fayda ve maliyetler ile dışsallıklara ilişkin analiz tekniklerinden de yararlanarak, soruna ilişkin olarak çözüm önerileri geliştirmeye çalışmaktayız. Öte yandan, sorunu çeşitli yönleriyle ortaya koyabilmek amacıyla, 17 kadar üniversitede bir anket çalışması da yaparak, geleceğin öğretim üyesi adaylarının değer yargılarını da göz önünde bulundurduk. Bu çalışmamızın yüksek öğrenimin ciddi sorunlarına çözüm getirmeye yönelik, daha kapsamlı projeler için bir başlangıç olmasını ummaktayız.

A. SORUNLARI

Son yıllarda hızla artan üniversite sayısına paralel olarak, öğrenci sayısı daha hızlı bir biçimde artmıştır. Öğretim elemanlarının nitelik ve nicelik yönünden artan öğrenci sayısına yanıt verememesi ise, yüksek öğrenim alanında önemli darboğazlarla karşılaşılmasına yol açmıştır. Bu sorunlara ek olarak yeni açılan üniversitelerin bile, daha altyapılarını

geliştirmeden lisansüstü (master ve doktora) programlarını başlatmaları, bu alanda daha ciddi sorunlar yaratmıştır.

Şöyle ki, lisans düzeyinde ders yükü oldukça yüksek olan öğretim üyelerinin ayrıca yüksek lisans düzeyinde ders yükü altına girmeleri doğrudan doğruya kaliteyi düşürücü bir etki yapmaktadır. Ayrıca bir çok programın yeterli bilgi ve deneyimden yoksun öğretim

* M.Ü. İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

** M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Doktora Öğrencisi, Sakarya Üni. İİBF Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

Orhan ŞENER-Abdülkadir İŞİK

elemanları tarafından yürütülmesi, yüksek lisans öğrenimini ikinci plana atmaktadır. Öte yandan, gelişmiş üniversitelerde bile, yüksek lisans rogramlarının yeterli kalitede olmadığı açıkça görülmektedir. Ancak, bugünün yüksek lisans öğrencilerinin önemli bir bölümünün geleceğin öğretim üyeleri sınıfını oluşturacakları düşünülürse, sorunun ne kadar ciddi olduğu kolayca anlaşılır.

Ders veren öğretim üyesi ve fiziki kapasite sorunlarına ek olarak, yüksek lisans programlarında yer alan derslerin sayılarının ve içeriklerinin yetersizliği de ciddi bir sorun yaratmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkelerde master programlarında ortalama 40 kredi saat ya da 14 ders alma zorunluluğu olduğu halde; bu sayı ülkemizde yarı yarıya azalmaktadır. Benzeri sorun aynen doktora programları için de geçerli bulunmaktadır. Yüksek lisans programlarının süresi, gelişmiş ülkelerdekiyle aynı olmasına karşın, sürenin yarınsından çoğu tez çalışmaları için ayrılmıştır. Bu durum yeterli bilgi donanımına sahip olmadan öğrencileri tez çalışması yapmaya itmektedir. Kaldı ki, birçok üniversitede yüksek lisans programlarında verilen dersler lisans döneminde verilen derslerin aynısıdır. Bu nedenle, mezun olduğu üniversite de yüksek lisans yapan öğrenciler için yeni ve değişik bir ders sunulamamakta olup, lisans dersleri daha hafif bir biçimde geçiştirilmekte, ya da basit seminer ödevleriyle ders yükümlülüğü tamamlanmaktadır.

Yüksek lisans programlarının yukarıda kısaca özetlenen sorunları ve ülkenin geleceği yönünden taşıdığı önemi göz önünde bulundurarak, Türkiye çapında öğrencilere yönelik olarak; İstanbul, Marmara, Anadolu, Dokuz Eylül, Ankara, Bilkent, Boğaziçi, Uludağ, Gazi, ODTÜ, Kocaeli, Süleyman Demirel, Sakarya, Dumlupınar, Abant İzzet Baysal, Celal Bayar ve Hacettepe Üniversitelerinde aşağıda sonuçları sunulan bir anket çalışmasını yürüttük.

B. ANKET ÇALIŞMALARIMIZIN SONUÇLARI

Yukarıda adlarını saydığımız üniversitelerimizin sosyal bilimler enstitülerinde eğitim gören yaklaşık olarak 300 öğrenciye, lisansüstü programlarına ilişkin olarak sorulan sorular ve yanıtları aşağıda sıralanmıştır.

1. Lisansüstü programlara hangi amaçla devam ediyorsunuz ?

% 36 Akademik amaçla

% 35 Askerliği ertelemek (yalnızca erkekler için)

% 34 Yapacak başka bir işi olmadığından

% 14 Daha iyi iş olanakları elde etmek için

% 12 Programa duvulan ilei nedenivle

% 4 Görüş belirtmiyor

2. Türkiye'de uygulanmakta olan yüksek lisans programları hakkında ne derece bilgi sahibisiniz?

% 84 Tamamen bilgisiz

% 6 Bilgili

3. Katıldığımız Program sizce yeterlimidir?

% 74 Yetersiz

% 26 Yeterli

4. Derslerinize devam durumunuz nasıldır?

% 30 Düzenli devam ediyorum

% 60 Düzensiz devam ediyorum

% 10 Hiç devam etmiyorum

5. Yabancı dil düzeyiniz nedir?

% 79 Orta

% 5 İyi

% 16 Fikri yok

6. Yabancı dil hazırlık sınıfı gereklidir?

% 86 Evet

Öneri, C.1, S.3

% 11 Hayır

% 3 Çekimser

7. Öğretim üyelerinin derse girme durumu nasıldır?

% 82 Düzensiz

% 18 Düzenli

8. Lisansüstü eğitim sonunda alacağınız ünvanı (bilim uzmanı, doktor gibi) hakettiğinizi düşünüyor musunuz?

% 63 Evet

% 34 Hayır

% 3 Kararsız

9. İdeal bir yüksek lisans programından beklentileriniz nelerdir? (önem sırasına göre belirtiniz) Çoğunluğun verdiği cevaplar sıralandığında;

İş olanakları elde etmek için

Bilimsellik, Ünvan ve statü elde etmek için Yabancı dil elde etmek olarak belirlenmiştir.

10. Lisansüstü programlarını size göre hangi üniversiteler vermelidir?

Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ, Hacettepe, Marmara, İstanbul, Ankara

11. Lisansüstü programlarının sadece yukarıdaki üniversitelerde verilmesini istiyormusunuz?

% 40 Evet

% 50 Hayır

% 10 Görüş belirtmiyor

12. Yüksek Lisans / Doktora Programlarının sırf bu amaçla kurulacak araştırma merkezi yada merkezlerinde verilmesini benimsiyormusunuz?

% 62 Evet

% 38 Hayır

Yukarıdaki anket sorularına verilen yanıtlar değerlendirildiğinde öğrencilerin yüksek lisans programlarına ;

Bilimsel bir amaç yerine, daha iyi iş olanakları elde etmek ve askerliği belli bir süre ertelemek gibi nedenlerle devam ettikleri görülür.

Öte yandan devamsızlığın oldukça yaygın olduğu ve öğretim üyelerinin de derslere düzenli giremedikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin önemli bir bölümü, bir yabancı dilin, yüksek lisans düzeyinde yapılacak araştırmaları ve bilimsel çalışmalar için temel araçlardan biri olduğunu kavramadıkları görülmektedir.

Öğrencilerin çoğunluğunun katıldıkları programların yetersiz olduğunu bildikleri halde, istemeyerek devam ettikleri ve bilim adamı olmak için yeterli motivasyonlara sahip olmadıkları görülmektedir.

Bu anket çalışmamızda, öğrencilerin değerlendirmelerini objektif yapmalarına olanak sağlamak amacıyla kendilerine kimlikleri ve devam ettikleri üniversitelere ilişkin sorular sorulmamıştır.

C. ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Türkiye' deki yüksek lisans öğreniminin sorunlarına ve öğrencilerin değerlendirmelerine yönelik bu çalışmamızda açıkça ortaya koymaya çalıştığımız gibi, bu alanda yapısal düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Gerçekte, yüksek lisans öğreniminde etkinliğin sağlanabilmesi için Türkiye çapında Batıda olduğu gibi yüksek lisans üniversiteleri (Graduate School) açılmalıdır. Bize göre, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler, ve Fen Bilimleri alanında üç ayrı üniversite ya da araştırma merkezi/merkezleri kurularak, yüksek lisans öğrenimi merkezi olarak yapılmalıdır. Örneğin, Türkiye'de bir sosyal bilimler üniversitesi açılarak, geleceğin öğretim üyeleri bu üniversitede master ve doktora eğitimi yapmalıdırlar.

Boyle bir projenin sayısız dışsal faydası vardır. Bunların başında, 50-60 üniversitede

Orhan ŞENER-Abdülkadir IŞIK

aynı ayrı verilen yüksek lisans programlarının maliyeti önemli ölçüde düşürülmesi gerekmektedir. Yani, bu alandaki devlete harcamalarında yaklaşık olarak % 80-90 tasarruf edilebilecektir.

Özellikle emekli olan emekli öğretim üyelerinin bu projede yer alması sağlanarak, üniversitelerdeki öğretim üyelerinin lisans derslerini daha etkin bir biçimde yapmaları sağlanabilecektir.

Benzer biçimde merkezi bir biçimde öğrencilere verilecek yabancı dil derslerinin maliyeti de önemli ölçüde düşürülecektir.

Bu üniversitelere batıda olduğu gibi başarılı ve iddialı öğretim üyeleri alınarak, eğitimin kalitesi daha da yükseltilebilir. Bu bakımdan büyük kentlerde yeterli bir öğretim üyesi kaynağı bulunmaktadır.

Projenin en önemli yararlarından birisi de Türkiye genelinde eğitimin kalitesi arasındaki farkı giderici özellikte olmasıdır. Merkezi bir eğitimden geçen geleceğin öğretim üyelerinin nitelikleri benzer olacağından, ileride bunların eğittiği öğrencilerin düzeyide benzer olacaktır. Ya da ülke çapında öğrencilerin eğitimin sağlayacağı fırsat eşitliğinden yararlanma olanağı da elde etmeleri sağlanacaktır.

Bu projenin en önemli yararlarından birisi de, master ve doktora öğrenimi amacıyla yurt dışına gönderilen öğrenciler için yapılan harcamalardan yapılan bütçesel tasarruflardır. Şöyle ki, bir yüksek lisans öğrencisinin bütçeye maliyeti, yaklaşık 17 bin doları öğrenim harcı ve 15 bin doları yaşam giderleri olmak üzere, ortalama yılda 30 bin dolara ulaşmaktadır. Doktora öğreniminin yaklaşık 5-6 yıl sürdüğü düşünülürse, bir öğrenci için en az 150 bin dolar harcanmaktadır. Mevcut uygulamaya göre, yurt dışına gönderilmek istenen öğrenci sayısının 1500 olduğu düşünülürse, döviz kaybının boyutları kolayca anlaşılabilir.

Kaldı ki yurt dışı yüksek lisans programlarının fayda-maliyet analizleri yapıldığında sosyal maliyetleri de son derece büyük boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin, dışarıda doktora yapıp da Türkiye'de ki üniversitelerde görev alanların sayısı oldukça sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin önemli bir bölümünün ilk bir iki yılda sıla hastalığına (homesick)

yakalandıkları ve hatta intihar edenlerin sayılarının da az olmadığı görülmektedir. Kaldı ki, yurt dışında doktora yapan her doktora öğrencisinin akademik kariyerde başarı sağlayacağı biçiminde bir garanti de yoktur.

Merkezi yüksek lisans üniversitelerinin kurulmasıyla, yukarıda kısaca özetlenen yurt dışı öğrenimin yol açtığı sorunlarda çözüme kavuşacaktır. Şöyle ki, iyi yönetildiğinde Türkiye'deki yüksek lisans düzeyinde verilen eğitimin kalitesinin, benzeri yurt dışı kurumlarına göre düşük olmayacağını söyleyebiliriz. Ayrıca, dışarıda okutulan en iyi okutulabilme olanağının varlığı ve iletişim alanındaki gelişmelerin sağlayacağı içsel ekonomilerde hesaba katıldığında, bu projenin direk maliyeti de minimize edilebilmektedir.

Türkiye'de yabancı dilde uygulamaya konulacak olan master ve doktora programlarında verilen dersleri tamamlayan öğrencilerin tez çalışmalarını yurt dışında yapmalarıyla, projemizin sosyal faydası daha da artırılabilecektir. Bu durumda öğrenci başına yapılacak harcama 20-30 bin doları geçmeyecektir. Ancak, yukarıda kabaca hesaplanan 5-6 yıllık yurt dışı doktora programının gölge fiyatı (shadow price) 150 bin dolar olduğuna göre, öğrenci başına net olarak 120-130 bin dolarlık bir bütçesel tasarruf sağlanacaktır. Kaldı ki, yurt dışı seyahat ücretleri ve sosyal sigorta bedelleri de hesaba katıldığında, döviz tasarrufu daha da artacaktır.

Yurt dışı doktora programına alternatif olarak getirilen bu modelin amacı, her alandaki doktora programlarının Türkiye'de açılmasını hedeflemektedir. Gerçekten, ülke için özellik arzeden bazı alanlarda ve stratejik konularda yurt dışına yeterli sayıda öğrenci gönderilmeye çalışılmamıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak, yüksek öğrenimin ülke düzeyinde kalitesinin yükseltilmesi ve geleceğin bilim adamlarının yetiştirilmesi, bu projenin merkezi bir örgütlenme yapısı içinde uygulamaya konulmasıyla başarılabılır. Bugünkü koşullar altında, böyle bir organizasyonun Türkiye Bilimler Akademisi öncülüğünde gerçekleştirilebileceğini düşünmekteyiz. Öte yandan, master ve doktora programlarını uygulamadaki yetersizlikleri

Öneri, C.1, S.3

nedeniyle, Sosyal Bilimler Enstitüsü gibi kuruluşların Üniversite Araştırma Merkezlerine dönüştürülmesiyle etkinlik daha da artırılabilir. Yeni açılacak yüksek lisans üniversitesinde ayrıca bir ulusal araştırma merkezi kurularak, dışsalıklar daha da artırılacaktır. Geçici bir çözüm olarak, gelecek yıl açılacak olan master ve doktora programlarının, ancak gerekli alt yapıya sahip olan üniversitede uygulanması amacıyla gerekli önlemler alınmalıdır. Böylece, yetersiz sayıda ve kalitede öğretim üyesi ile yüksek lisans programlarını devam ettirmekte olan üniversitelerin verdikleri lisans düzeyindeki eğitimin de kalitesi endirek olarak artırılmış olacaktır.

Bunun dışında master ve doktora eğitimi yapan öğrencilere birtakım maddi olanaklar sağlanması (burs vb. gibi), akademik kariyerin cazip kılınabilmesi bu mesleğin maddi koşullarının oldukça iyileştirilmesi hem ülkenin geleceği açısından, hem de bilim açısından zorunlu görünmektedir. Bu şartlar sağlanamadığı sürece, ankete katılan öğrencilerin verdikleri cevaplardan da anlaşıldığı gibi, çalışkan öğrencilerin yönelişi azalacak, dolayısıyla kaliteli öğrenciler üniversiteye yönelmeyecektir. Üniversiteye yönelecek kişiler ise yeterli ve gerekli kalitede olmayacak, bu durum da eğitim ve öğretimin kalite düzeyini olumsuz yönde etkileyecektir.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.